
KVALITET ŽIVOTA KAO KONCEPT RAZREŠAVANJA PARADOKSA RAZVOJA

Đendi Major, Fakultet za sport i turizam, Novi Sad

U fokusu rada nalazi se problematika poimanja kvaliteta života koji u poslednje vreme postaje sve značajnija tema društveno-ekonomske politike. U intelektualnom horizontu javne politike primat sa jednostranog ekonomskog rasta polako prelazi na kvalitativni aspekt, mada projekcija doktrine na praksu nije bogata primerima ni u razvijenim zemljama. Sredine koje se teorijski već zalažu da suštinu javne politike preorijentišu na poboljšanje kvaliteta života, definisanje njegovog sadržaja, te mogućnosti merenja rezultata, još su u početnoj fazi razvoja te ideje.

Rad teži da argumentuje kako i koji kontekst kvaliteta života pruža šansu za razrešavanje paradoksa razvoja. Prioritet ekonomskog rasta vodi ka jačanju osećaja komfora, te po definiciji sprečava mogućnost za sreću. Kao što su psihološka istraživanja dokazala, izvor sreće je baš u tome da se različit nivo aktivnosti od optimalnog vraća na uobičajen stepen. U teoriji je polazište interpretiranja kvaliteta života sreća - kategorija koja zahteva repoimanje. Kao novina u shvatanju postoji neophodnost prevazilaženja gore navedenog paradoksa moderne ere, čija se suština ogleda u tome da po logici potrošačkog društva idealni potrošači nisu autonomne i zrele ličnosti, već osobe lišene stvarnih ljudskih relacija, usamljeni u strahu i u velikoj meri izloženi manipulacijama masovnih medija.

Ključne reči: Kvalitet života, Blagostanje, Ličnost, Razvoj, Indikator

QUALITY OF LIFE AS THE CONCEPT TO RESOLVE/ TRANSCEND THE DEVELOPMENT PARADOX

The central topic of this study is quality of life, which has increasingly gained significance as a topic of social and economic policies in recent years. On the intellectual horizon of public policy, the emphasis has been shifting from the single and ruling aspect of economic growth towards quality of life as a key priority – though the manifestation of this theory in practical measures is badly wanting and rare even in the developed countries. Even in the environments where the shifting of the focus of public policy towards the quality of life is being urged, they are at a loss when trying to define the actual meaning of this term (i.e. quality of life) and even more so about the means of measuring it. This study argues that applying the context of quality of life offers a chance to resolve the development paradox. Overemphasising the importance of economic growth puts an emphasis on the feeling of comfort, which lowers the chance for happiness: psychological research has proven that the source of happiness is returning from a different-from-optimal level of activity to the accustomed level.

As for the theoretical part, the starting point for the interpretation of the notion of quality of life is the redefinition of the notion of happiness. This redefinition is necessitated by the need to transcend the above-mentioned paradox of modernity. In essence, this paradox is nothing else than the fact that, in the consumer society, ideal consumers are not independent and mature personalities, but mechanical objects that are deprived of their real human relations, are lonely in and of their fears and are exposed to the manipulation of the mass media.

Keywords: Life quality, Welfare, Personality, Development, Index

Mogućnost proboja iz začaranog kruga potrošnje

„Možda jednog dana, ako bude dovoljno slobodno da prati svoje zauzdane tendencije neko će svetsko preduzeće stići do krajnje granice produktiviteta i postaće takva celina koja se sastoji od računara i od mašina koja se naprežu na umnožavanju novca. Ovu organizaciju možemo nazvati savršeno ekonomičnim preduzećem. Mada ovo očigledno nije ono, čemu bi bilo ko težio, ipak delujemo, kao da želimo stvoriti jedan takav svet.” (Korten, 1996, str. 296).

Pozivajući se na stavove profesora Galbrajta (Galbraith, 1976) možemo reći da se danas hipnotizacija mase od strane preduzeća ne odnosi isključivo na indukovanje potreba, već na kreaciju svesti o tome da, što više trošimo, to više dobrog činimo društvu. Povećana potrošnja s jedne strane doprinosi poboljšanju životnih okolnosti, a aktivacija „efekta zavisnosti” vodi održavanju sistema orijentisanog na maksimalizaciju udobnosti. Međutim, sa druge strane, istraživanja u razvijenim zemljama pokazuju da se ljudi ne osećaju bolje usled poboljšanih uslova, štaviše, sve više se izjašnjavaju kao nesrećni.

Već sedamdesetih godina prošlog veka Tibor Sitovski (Scitovsky, 1976) je diskutovao o posledicama potenciranja komfora, te kako se, usled sve izrazitije težnje za potrošnjom, izopačuje fizički i intelektualni napor, te da to apsolutno negativno utiče na kreativnost. Zapravo, navikavanjem na „lakša rešenja” iz života postepeno se eliminišu one aktivnosti koje mogu izazvati trajni osećaj zadovoljstva. Sitovski naglašava opasnosti od nekulture slobodnog vremena, argumentujući da nepostojanje sposobnosti za razumno iskorišćavanje vremena vodi ka dosadi, što može kulminirati destruktivnim aktivnostima. Izazov interpretacije kvaliteta života vodi ka pitanju poboljšavanja situacije (eng. *bettering our condition*).

Problem razvoja jeste problem inflacije čovekovog kvaliteta, problem apstraktnog i opredmećenog čoveka. Rečima Helderlina: „Industrijalce vidiš, a ne ljude, mislioe, a ne ljude, sveštenike, a ne ljude, gospodare i sluge, a ne ljude – ne liči li ovo na bojište, gde ruke, noge i razni udovi raskomadani leže dok se krv života razliva u pesku?” (Hölderlin, 1993).

Na osnovu toga, polazna kategorija rasprave o

kvalitetu života opravdano je identifikovana u deperzonifikovanom čoveku, koji je stran i sebi, a stran mu je i svet koji je stvorio. Opredmećenje je takvo shvatanje ljudskog produkta, pišu Berdžer i Lukman (Berger & Luckmann, 1966), kao da su oni nešto drugo, osim ljudskih produkata: darovi prirode, posledice kosmičkih zakona ili ispoljavanja božje volje. Opredmećenje implicira da čovek postaje sposoban da zaboravi da je on kompozitor humanog sveta, a kasnije se zaboravlja na dijalektični odnos između stvaraoaca i stvorenja. Opredmećen svet *per definitionem* je dehumanizovani svet. Čovek poput stranog fakticeta doživljava svet kao *opus alienum* koji ne drži pod kontrolom, umesto da ga doživljava kao *opus proprium* sopstvenog stvaralačkog dela.

Zato nema značaja težnja za povećavanjem praznih doživljaja – indirektnog znanja, već je neophodno povećavanje nivoa ličnog života; kvalitet života je u funkciji univerzalne orijentacije. „Ukoliko želimo stvarno živeti, neophodno je da se isprobamo. Nije problem, ako to ne želimo, ali tada ništa drugo ne činimo, nego prosto čekamo smrt” (Csíkszentmihályi, 1998, str. 178).

Od neophodnog značaja je otkrivanje paradoksa da ukoliko iz sadašnjeg javnog i opšte prihvaćenog shvatanja izdvojimo ideju razvoja, tada će u potpunosti prevladati kaos. Tada postaje očigledno na koji način nestaje cela baza stvaranja vrednosti pružajući mogućnost da se pod prinudom instinktivnog održavanja života identifikuje pokretna snaga „razvoja” (Suto, 2006). Polako postaje vidljivo da na spontan način i na animalnom nivou prihvatanje ideje razvoja, pozajmljuje savremenom društvu ono spokojno, mirno i samouvereno shvatanje kojim se svet prihvata prirodnim tonakvim kakav jeste, zapravo onakvim kako je čovek u ogledalu svoje svesti upoznao sebe, čoveka kao mašinu potrošnje, pošteđenog čak i tereta razmišljanja.

Kvalitet života je, međutim, u najširem smislu u funkciji dimenzije čovekove slobode. Sloboda je pak u znanju, koje je subjektivno i momentalno. Znanje je, piše Hamvaš (Hamvas, 2003) u „Svetskoj krizi”, aristokratsko, individualno, stvarno, substancijalno, ograničeno, kvalitativno.

Čovek je ujedno i deobnost i celina. Deobnost je ako sebe doživljava kao mikrodimeziju Kosmosa, a celina je ako odražava, identifikuje i restvara celinu bitisanja. Kvalitet života je u kvalitetu njegovog stvaranja. Ako se čovekova realizacija odnosi na stvaranje, ako je u funkciji

„re-stvaranja života”, onda je i njegovo bitisanje protkano doživljajem sreće. Pretpostavka realizacije sreće je sloboda jedinstva čoveka i njegovog opusa: *L'état d'intégrité exercice de la liberté*.

Ekonomska teorija u traganju za indikatorima kvaliteta života i sreće može da postane momentom supstancijalnog jedinstva praktične filozofije ako redefiniše svoje teorijske svrhe koje se sada obistinjuju u ekonomskoj koristi i ako ih preokrene u sintezu koristi ljudskog opstanka i ljudske emancipacije, piše Branko Balj (2001, str. 43). „Taj put je moguć, jer potiče od čoveka, koji svoju ljudskost ne iscrpljuje samo ekonomskim bivstvovanjem, jer mu je bitno stalo da ekonomiju i kao teoriju i kao praksu ne misli u identitetu sa novcem kao jedinom svrhom, nego kao sredstvom za ostvarenjem ljudskih svrha. To se za ekonomiju nameće problem sagledan kao put otrzanja od proizvodnje razmenskih vrednosti, koje diktira kapital, kao supstancijalno privredna zajednica uz pomoć tržišta koje ljude vezuje sponama robe – novca – profita, i upućivanje na put stvaranja upotrebnih vrednosti, kojima će ljudi zadovoljiti svoje potrebe koje su i ekonomske i političke i pravne i moralne prirode.”

U gore navedenom kontekstu opravdana je pretenzija za revrednovanjem „korisnosti” samog mehanizma moderne privrede. Služeći se rečima Karla Polanjija (Polany, 1944), ideja samoreglativnog tržišta jeste prosta utopija. Takva institucija ni za tren ne može postojati bez ideje da ne uništi ljudsku i prirodnu suštinu društva. Kontekst kvaliteta života je stoga u najdirektnijoj vezi sa potrebom promene pravca rasta, što pokazuje potrebu za smanjivanjem dominancije centrifugalnih snaga, uz neophodnost jačanja centripetalnih snaga, koje, doprinoseći čovekovom ispoljavanju, kreiraju rast u čovekovoj ličnosti.

To drugim rečima znači da na nivou svesnosti treba da bude obrađena „stvorena” realnost. Razvoj tehnološke civilizacije izrazito je egzogenog karaktera, te u okviru nje o substancijalnoj istovetnosti – istovetnosti razvoja civilizacije i čovekovog razvoja – nije moguće pričati. Međutim, civilizacija tehnologije počinje da biva više od onoga što ona sama izražava, te će se ona sve više razvijati na bazi esencijalne istovetnosti. To znači da će se ona sve više razvijati na bazi takvog znanja koje individua ne poseduje kao individua (substancijalna identičnost), već na bazi takvog znanja kojim individua

raspolaze usled toga što se ona esencijalno ne razlikuje od univerzalnog/kosmičkog. Da se podsetimo Berđajeva koji kaže: „Ova univerzalna sadržina nije dostupna nekim drugim realnostima prirodnog ili istorijskog sveta, koje se uvek karakterišu kao deo. Ličnost nije deo i ne može biti delom u odnosu prema bilo kojoj celini, makar i prema ogromnoj celini, čitavom svetu... Ukoliko empirijski čovek ulazi kao deo u bilo kakvu prirodnu ili socijalnu celinu, on to ne čini kao ličnost i njegova ličnost ostaje izvan te potčinjenosti dela celine” (Berđajev, 1991, str. 38-39).

Suština izazova problematike kvaliteta života jeste mogućnost da se u „spoljašnjem sužavanju” pronalazi potencijal rasta. Nematerijalna privreda se gradi iz unutrašnjih ljudskih potencijala, pružajući potrebe za bogaćenjem lične dimenzije. Rast imaterijalne privrede *par excellence* jeste igra sa pozitivnim zbirom što čoveku pruža mogućnost da se vrati svest sopstvenog značaja – sopstvene odgovornosti za harmoniju i ravnotežu. U ovom smislu pitanje kvaliteta života postaje pitanje identiteta, te kontekst kvaliteta života postaje funkcija neophodnosti proširenja čovekovog zrnastog identiteta u mnogo obuhvatniju svesnost. U svesnost u čijem fokusu je sam život rečima Pjera Livija u „kosmičku odgovornost”.

Problematičnost modelovanja kvaliteta života

„Koliko ima toga, što nam nije potrebno”, Sokrat (Diogenész, 2005, str.25).

U literaturi je sve veća pažnja posvećena koncepcijama koje naglašavaju neki od aspekata blagostanja. Ove koncepcije (koncepcija održivog razvoja – eng. *sustainable development*, koncepcija ljudskog razvoja – eng. *human development* i koncepcija *livability*) u značajnoj meri se poklapaju i kruže oko kategorije kvaliteta života. Rasprostranjenost kategorije kvaliteta života uticala je na izradu kompleksnih indikatora, od kojih su najviše citirani:

- *Measure of Economic Welfare* (MEW) koji su izradili Tobin, Nordhaus i Semjuelson (Tobin, Nordhaus, Samuelson) sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog veka.

- *Index of Sustainable Economic Welfare* (ISEW), koji su konstruisali Herman Dejli, Džon Kob i Kliford Kob (Herman Daly, Jobb Cobb, Clifford Cobb).

- *Genuin Progress Indicator (GPI)*, Kob-Kob konstrukcija.

- *Human Development Index (HDI)*, konstrukcija *UNDP*-a.

- *Quality-of-Life (QL)*, *Physical Quality-of-life Index (PQLI)*, Morisa Dejvisa (Morris Davis), kao i varijante istih: *Basic Well-being Index (BWI)* i *World Quality-of-Life Index (WPQLI)*. Najnoviji indikator ovog tipa je *Quality-of-life index*, iz 2003. godine u *UNU-WIDER* institutu na bazi 26 parametara, a publikovan 2005. godine.

- *Happy Planet Index (HPI)*, organizacija *New Economic Foundation* (Sebestyén, 2005).

Koncepcija blagostanja, dimenzija i kriterijuma dobrog života u najopširnijoj formi obuhvaćene su kategorijom kvaliteta života (Fekete, 2006). Kovač (Kovacs, 2007) naglašava da životne okolnosti indirektno utiču na sreću; subjektivna iskustva određuju životno zadovoljstvo. Pošto kvalitet života podjednako sadrži objektivne i subjektivne elemente, prvi se meri objektivnim pokazateljima blagostanja dok se drugi meri pitanjima koja se odnose na stepen zadovoljstva.

Istraživanja o kvalitetu života obično su bazirana

na dva opšta modela: na skandinavskom modelu koji je orijentisan na životni standard i na uslove života i američkom modelu kvaliteta života. U poređenju dva modela Kovač (2007) ističe da su u fokusu skandinavskog modela resursi, sa naglaskom na ulozi onih faktora koji proizilaze iz uslova života, a direktno utiču na kvalitet života. Američki model, nasuprot ovome, polazi od pretpostavke da sama individua može najbolje oceniti kvalitet sopstvenog života, te ovaj model naglašava značaj subjektivnih vrednovanja i opažanja, pa se na bazi subjektivnih raspoloženja teži merenju razvoja društva i mere kvaliteta života. Američki model je inspirisan činjenicom da je uz društveni razvoj, kvalitet života sve više određen nematerijalnim činiocima.

Model kvaliteta života pokušava da napravi sintezu dvaju modela (Allardt, 1993). Ovaj model prilazi problematici kvaliteta života sa aspekta potreba, koje slično Maslovljevovoj piramidi to definiše hijerarhijski, međutim zadovoljavanje viših potreba ne stavlja u funkciju zadovoljavanja potreba nižih nivoa. Model je podeljen na tri nivoa duž *having-loving-being* ose, koje vrednuje prema objektivnim i subjektivnim indikatorima.

Tabela 1. Model životnog kvaliteta (Allardt, 1993).

	Objektivni indikatori	Subjektivni indikatori
<i>Having</i> – materijalne i ne-lične potrebe	Objektivno merenje životnog standarda i okolnosti sredine	Subjektivni osećaji – zadovoljstvo/nezadovoljstvo životnim okolnostima
<i>Loving</i> – socijalne potrebe	Objektivno merenje povezanosti sa drugima	Zadovoljstvo/ Nezadovoljstvo ljudskim relacijama
<i>Being</i> – potrebe ličnog razvoja	Objektivno merenje odnosa prema društvu i prirodi	Subjektivni osećaj otuđenosti ili ličnog ispoljavanja

Model koji je izradio Volfang Capf (Zapf, 2002) takođe je pokušaj sintetizovanja skandinavskog i američkog modela. U njegovom poimanju, za kvalitet života su odgovorni država i građani, ali osim njih veliki uticaj imaju i tržišna kretanja i delatnost civilnih društava.

Pristup problematici jednog od najviše citiranih eksperata ove problematike, profesora Rut Venhova (Ruut Veenhoven), prilično je jednostavan (Kovács, 2007). Prema njegovom mišljenju, kao subjektivni indikator može da posluži svega jedno pitanje: Koliko je neko suštinski zadovoljan sopstvenim životom? Venhoven sreću interpretira kao opšti osećaj vrednosti sopst-

venog života, te se kvalitet života može izraziti brojevima srećnih godina. Ovo je u kontekstu svetske baze podataka o sreći *World Database of Happiness*.

U poslednje vreme se sve više pažnje posvećuje prostornim aspektima rezultata istraživanja kvaliteta života. Pomoću geografske mape stvara se mogućnost komparativnih analiza kvaliteta života različitih zemalja i regija jer se poređenjem pojedinih zemalja mogu iskazati povezanosti objektivnih i subjektivnih pokazatelja: u ekonomski razvijenijim zemljama u većini slučajeva veći je nivo subjektivnog blagostanja. Međutim, kod građana država koje su u blagostanju ne može se iskazati značajna pove-

anost između objektivnog i subjektivnog kvaliteta života. Osnovne ljudske potrebe se nalaze na nivou koji se u razvijenim zemljama lakše dostiže, stoga se ljudi osećaju srećnijim u ovim zemljama. Međutim, nakon dostizanja izvesnog životnog standarda, pokazatelj ne ukazuje automatski rast" (Kovács, 2007).

Bitno je naglasiti da su istraživanja i merenja kvaliteta života veoma šarolika i u velikoj meri su u funkciji toga kako sam istraživač shvata i poima kvalitet života. Stoga, slično metodološkim problemima koji su prisutni kod izbora indikatora održivog razvoja (Böhringer & Jochem, 2007; Hardi-DeSouza-Huletey, 2000) i merenje kvaliteta života determinisano je poimanjem same kategorije. Međutim, i kod indikatora održivog razvoja postojale su težnje koje su akcentovale značaj jedinstvenog poimanja (Custance&Hillier 1998). Ove opaske su ostale neuvažene.

Može se reći da kritična tačka civilizacijskog problema vodi ka potrebi za jedinstvenom teorijom, od koje se očekuje i opšta kognitivna revolucija. Kvalitet života pretpostavlja jedno apsolutno novo shvatanje – novu paradigmu koja vodi grandioznom pitanju sadašnjosti: hoće li naučnici iz različitih disciplina pronaći zajedničke osnove, te obrazovanjem i diskurzijom jedinstvenih principa uspeti da daju novi elan zajedničkom, svesno promišljenom cilju razvoja? Ako se različiti načini razmišljanja susreću, ako su u takvoj uzajamnoj vezi da se može formirati jedna istinska međuzavisnost, onda se možemo nadati da će rezultat toga biti novi razvoj vredan pažnje, ističe Hajzenberg (Heisenberg, 1963). Vredi se pozvati i na Hokina (Hawking, 1998), koji naglašava da suština ipak nije postojanje ili nepostojanje jedinstvene teorije, već samo bolje razumevanje našeg bitisanja. Hokin piše da je sve do sada veliki broj naučnika bio okupiran izradom novih teorija koje mogu opisati svemir. S druge strane, oni kojima je zadatak postavljanje pitanja „zašto?“ - filozofi, nisu uspeli da održe korak sa razvojem nauka. Kvalitet života pretpostavlja stanje svesti u kom postaje indiferentno da li se penjući na planinu vuče džak peska ili džak zlata.

Kvalitet života i konkurentna saradnja

„Čovek nije gospodar bitisanja. Čovek je pastir bitka. U ovom „manjem“ čovek ipak ne gubi ništa,

naprotiv, dobija nešto, ukoliko dostiže u istinitost bitka. Dobija suštinsko siromaštvo pastira, čije je dostojanstvo baš u tome što ga je sam bitak izabrao za čuvara njegove/sopstvene istine" (Heidegger, 1978, str. 98).

Nova paradigma koja *per definitionem* kao svoju imanentnost tretira kvalitet života, treba da pođe od spoznaje da egzistiramo u biološkoj, fizičkoj i društvenoj mreži, te sve što se dešava, svaka patnja i sreća, dešava se zapravo i nama sa jedne strane, i s druge strane sve ono što se nama dešava odražava se i na budućnost, čak i na prošlost. Komteov zahtev življenja za druge, svojim ispoljavanjem postaje osnova novog shvatanja.

Prisnost odnosa neosporno se smatra izrazitim izvorom sreće. Punjo (Pugno, 2004) na nedostatak ovih odnosa svodi paradoks blagostanja, naglašavajući problematičnost smanjenja značaja ovih odnosa u korist prevrednovanja prvenstveno materijalnih dobara (eng. *market goods*). Vredna je pažnje njegoa argumentacija u kojoj naglašava da opadanje stabilnosti vezivanja kod beba (što je u psihologiji dokazano da vodi do ozbiljnih poremećaja u razvoju ličnosti) vodi do apsolutizacije sopstvenog ega.

Spoznaja da isključivost želje za samoodržanjem jeste želja za razaranjem koju nosimo u sebi, smatra se ključnom tačkom nove paradigme, paradigme konkurentne saradnje. Paradoks postaje transparentan: staranje o drugima i konkurencija pretpostavljaju jedno drugo. Borba je prirodna kategorija, pretpostavka i posledica prirode hijerarhijske kooperacije. Ipak, razmišljajući o kvalitetu života neophodno je napuštanje logike *homo homini lupus est*. Doduše, ni vuk ne pojede drugog vuka, već zeca. Ali svoju sreću nikako ne bazira na „leševima“ zečeva. Očuvanje ravnoteže – sopstvene pretpostavke – stoga uslovljava uviđaj da je baš pobeda ta koja tera na pokornost, a ne poraz. Tukididovi učesnici Peloponeskog rata su kazivali da su jedini koji ne razmišljajući o koristi, zasićeni slobodom proizilazećeg poverenja, bez razmišljanja i zabrinutosti pomažu drugima (Thuküdidész, 1999, str. 41).

Zaključak

Identifikovanje višeg nivoa egocentrizma, egocentrizma koji u sebe ugrađuje brigu o drugima kao sopstvenu pretpostavku, jeste horizont u kom se može započeti diskusija o kvalitetu života. Jedino prihvatanjem odgovornosti za svoje odnose i svoje veze legitimizujemo kvalitet odgovornosti za sebe i svoj život. To je zapravo i najveća usluga koju učinivši sebi, svetu možemo dati. Kvalitet življenja je u korelaciji sa onom transformacijom u kojoj se želje za posedovanjem sublimišu u sreću i blagotvorna odricanja. „Jer postoji čulna sreća blaženstva, a postoji i sreća odricanja. Postoji usrećujuća privrženost, a postoji i blaženstvo ne-privrženosti” (Páli Kánon).

Individualizam u suštini nije ništa drugo do neophodno preslikavanje univerzalnog. Uništavanje drugih prvenstveno znači sopstveno uništenje. Učinivši bol drugima, ponajviše sebe vredamo, jer jedan biser odražava sve bisere u nizu.

Ašoka je 300. g. p.n.e. uklesao u kamenu: *Sve treba poštovati kako ne bismo degradirali sebe.*

LITERATURA

- Allardt, E. (1993). Having, loving, being: An alternative to the Swedish model of welfare research. U M.C. Nussbaum & A.K. Sen *The Quality of Life*. (str. 88-94). Oxford: Oxford University Press.
- Balj, B. (2001). Ekonomija kao praktična filozofija paralelno s Marksom i posle Marksa. *Analí Ekonomskog fakulteta u Subotici*, 6, 33-43.
- Berđajev, N.A. (1991). *O čovekovom ropstvu i slobodi - ogled o personalitičkoj filozofiji*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada / KZNS.
- Berger, P.L., & Luckmann, T. (1966). *Die gesellschaftliche Konstruktion der Wirklichkeit*. Frankfurt am Main: Fischer Verlag.
- Bohringer, C., & Jochem, P. (2007). Measuring the immeasurable: A survey of sustainability indices. *Ecological Economics*, 63(1), 1-8. doi:10.1016/j.ecolecon.2007.03.008
- Diogenész, L. (2005). *Híres filozófusok élete*. Budapest: Jel Kiadó
- Csikszentmihályi, M. (1998). *És addig éltek, amíg meg nem haltak: a mindennapok minősége*. Budapest: Kulturtrade.
- Custance, J., & Hillier, H. (1998). Statistical Issues in Developing Indicators of Sustainable Development. *Journal of the Royal Statistical Society: Series A (Statistics in Society)*, 161(3), 281-229.
- Fekete, Z. (2006). Életminőség-koncepciók, definíciók, kutatási irányok. U Á. Utasi *A szubjektív életminőség forrásai: Biztonság és kapcsolatok* (pp. 24-38). Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete
- Galbraith, J.K. (1976). *The affluent society*. Boston, MA: Houghton Mifflin.
- Hamvas, B. (2003). *Kriza A világválság*. Budapest: Neumann. Preuzeto 13. decembra 2013 sa Kht.<http://www.terebess.hu/keletkultinfo/valsag.html>
- Hardi, P., & de Souza-Huletey, J.A. (2000). Issues in Analyzing Data and Indicators for Sustainable Development. *Ecological Modelling*, 130(1-3), 59-65.
- Hawking, S. (1998). *Brief history of time: From the Big Bang to Black Holes*. New York, NY: Bantam Books.
- Heidegger, M. (1978). Brief über den Humanismus. U Wegmarken *Gesamtausgabe; 9. köt.* Frankfurt a/M: V. Klostermann.
- Heisenberg, W. (1963). *Physics and philosophy*. London: Allen and Unwin.
- Hölderlin, F. (1993). *Hyperion*. Budapest: Európa Kiadó.
- Korten, D.C. (1996). *When corporations rule the word*. San Francisco: Kumarian Press.
- Kovács, B. (2007). Életminőség-boldogság-stratégiai tervezés. *Polgári Szemle*, február. Preuzeto 13. decembra 2013. sa http://www.polgariszemle.hu/app/interface.php?view=v_article&ID=166&page=0
- Páli Kánon. *Tipitaka, Dhammapada/ Sreća*. Preuzeto 12. decembra 2013. sa <http://terebess.h/keletkultinfo/szutta.html>
- Polanyi, K. (1944). *The Great Transformation*. New York: Rinehart.
- Pugno, M. (2004). *The happiness paradox: A formal explanation from psycho-economics*. University of Trento.
- Scitovsky, T. (1976). *The joyless economy - an inquiry into human satisfaction and consumer dissatisfaction*. Oxford: Oxford University Press.
- Sebestyén, T. (2005). Életminőség és boldogság. *Polgári Szemle*, 9, 3-6. Preuzeto 13. decembra 2013. http://polgariszemle.hu/app/interface.php?view=v_article&ID=35
- Sütő, Z. (2006). *Paradigma*. Budapest: Püski.
- Thuküdidész (1999). *A peloponnészoszi háború*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Zapf, W. (2002). *Modernizáció, jólét, átmene*. Budapest: Századvég Kiadó.

Datum prijave rada: 18.12.2013.

Datum prihvatanja rada: 18.02.2014.

Kontakt

Đenđi Major, Fakultet za sport i turizam, Novi Sad, Radnička 30a

E-mail: djendji.major@tims.edu.rs